

מבוא לספר אגרת דרבי שרירא גאון
עם ביאורי משה יאיר וינשטאק

- א -

אחרוני הגאונים, רבי שרירא גאון ובנו רב האי גאון

בקשר לביאורי על אגרת דרבי שרירא גאון מוכרחים אנו לנגוע גם הן בדברי ימי רש"ג, והן בדברי ימי בנו רב האי גאון והן בנידון שתי הישיבות סורא ופומבדיתא. ואע"פ שלא באנו כאן לכתוב דברי ימיהם אבל בהכרה מוכרחים לנגוע בקצרה בנידון זה.

הן האב והן הבן האריכו ימים מאד, קרוב למאה שנה היו שנות חייהם.

רב שרירא גאון פומבדיתא, נולד בשנת ד"א תרנ"ט (וי"א תרס"ו) ונפטר בשנת

ד"א תשנ"ח (וי"א תשס"ז) - כמאה שנה בערך.

בנו רב האי גאון פומבדיתא, נולד בשנת ד"א תרצ"ט ונפטר בשנת ד"א

תשצ"ח - צ"ט שנה שנות חייו.

רב האי נחשב לגאון האחרון, והוא החותם את תקופת הגאונות.

יחוסם עולה עד לזמן התנאים והאמוראים, ומקודם עד לרישי הגולה, עד ליהויכין מלך יהודה, לזרובבל בן שאלתיאל, שושלת של מלכי בית דוד בבית ראשון.

האב ובנו היו ראש מתיבתא דפומבדיתא משך שבעים שנה, האב ארבעים שנה, והבן שלושים שנה, ובעוד האב חי כבר היה הבן דיין, והשתתף בתשובת אכיו, וגם האגרת הזאת משותפת להאב ולהבן.

מימות רב ושמואל רב הונא ורב יהודה ורב חסדא, מהם ראשי הישיבות סורא נהרדעא ופומבדיתא. היו זמנים שהישיבות היו עומדים על הגובה של פאר והדר והיו זמנים שהחלו לדעוך. וכשהגיע הזמן השפל והירוד של ישיבת סורא, בא רב סעדיא גאון והרימה אל על. וכשהחלה ישיבת פומבדיתא לרדת, באו האב ובנו והרימוהו ונהיית שוב "ישיבת גאון יעקב".

רבינו שרירא גאון בעצמו מוסר לנו הידיעות הנכונות ע"ד תקופת הגאונות, וממילא משולבות דברי ימי המתיבתות עם העומדים בראשם, ובארנו דבריו הקדושים בביאורנו על אגרת הזאת, וכאן במבוא, נבאר הזמן האחרון כלומר

אגרת רב שרירא גאון

י

דפוס ראשון

טו. וכד מלך בתר אבוה, היה בהדי בנוהי של אותן החכמים כגון ר' ישמעאל ב"ר יוסי ור' יוסי בר' יהודה ר' יעקב איש כפר חטיא, ותלמידים אחרים כגון ר' חייא שעלה מבבל ור' חנינה בר חמא ור' אפס ורבן גמליאל ור' שמעון בניו של רבינו הקדוש ור' ינאי, והם הרביצו תורה הרבה.

תרגום עברי

טו. וכשמלך אחר אביו, היו עמו [בלמודו] בניהם של אותן החכמים, כגון ר' ישמעאל ב"ר יוסי ור' יוסי ב"ר יהודה [ו]ר' יעקב איש כפר חטיא ותלמידים אחרים, כגון ר' חייא שעלה מבבל ור' חנינא בר חמא ור' אפס, ורבן גמליאל ור' שמעון בנ[ו] של רבינו הקדוש, ור' ינאי. והם הרביצו תורה הרבה.

טז. ובכל השנים האלו נתפרשו כל ההלכות שהיו תלויות בכל המדרשות מפחדי ההפסד גדול שהיה בחרבן הבית והספקות שהיו להם באותן המהומות. וכל החלוקות שנולדו בג' דורות הללו נפסקה הלכה בהם, ונודעו ביניהם דברי היחידים ודברי המרובים בתר דטרתי רבנן בהו טרתי נפיש, ודקו כהא דוקא דבתר דוקא ודקדקו הרבה וכל השמועות והמשניות לתקנן. ולא הוסיפו על מימרא דקמאי מאנשי כנסת הגדולה, אלא טרתו טרחי נפיש ודקו דקדוקי רברבי עד דאסיקו מאי דהוו אמרין הנך ראשונים ומאי דהוו עבדין עד דאפשיטו להון כל ספקי דאית להו.

טז. ובכל השנים האלו נתפרשו כל ההלכות, שהיו תלויות [ללא הכרעה] בכל [בתין] המדרשות מחמת פחד ההפסד [ה]גדול שהיה בחרבן הבית, והספקות שהיו להם באותן המהומות, וכל החלוקות שנולדו בג' דורות הללו (י), נפסקה הלכה בהם, ונודעו ביניהם דברי היחידים ודברי המרובים אחר שטרחו רבותינו בהם טרחות הרבה ודייקו בהם דיוק אחר דיוק, ודקדקו הרבה [על] כל השמועות והמשניות לתקנן. ולא הוסיפו על דברי הראשונים מאנשי כנסת [ה]גדולה, אלא טרחו טרחות הרבה ודייקו דקדוקים גדולים עד שהעלו מה שהיו אומרים אותם הראשונים ומה שהיו עושים, עד שנתפשטו להם כל ספקות שהיו להם.

י. שלאחר החרבן, ריב"ז, ר' יהושע תלמידו ואחריו ר"מ כפי שמנאם לעיל, וראה להלן סעי' ל. וכ"ה בפרש"י ב"מ לג, ב ד"ה בימי. רס"ג בס' הגלוי (עמ' קצד) מונה את סדר הדורות משפסקה הנבואה עד רבי.

דפוס ראשון

יז. ולא הוה חד מן הראשונים דכתב מדעם עד סוף יומי דרבינו הקדוש. וכן נמי לא הוו גרסי כולהו בפה אחד ולשון אחד, אלא טעמיהו הוו ידעין להון וכלהון דעת אחת הות כהון ולא הות בגירסייהו פלוגתא, וידעי מאי דאיתיה דברי הכל ומאי דאית כיה פלוגתא. ומאי דאיתיה ליחיד ומאי דאיתיה לרבים. ולא היו להם דברים מתוקנים ומשנה ידועה שהכל שונין אותם בפה אחד ולשון אחד. אלא אותן הטעמים והשמועות שהיו יודעין אע"פ שהחכמים כלן היו שוין בהם, כל אחד ואחד מתני לתלמידיו באי זה תבור שירצה ובאי זה דרך שירצה. יש שאוחז דרך קצרה כדאמרינן (יבמות מט, א) משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי. ואמרינן (פסחים ג, א) לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה ואית דתני כללות ואית דפרטין ואית דמרווחין ופשטין דמויי ודמויי דדמויי. וכל חד וחד מרבנן תני כד אתנייה רביה האי מקדים להא מילתא והאי מאחר לה. האי קייט לישניה והאי מרווח ליה. ואית נמי מאן דרביה יחיד דאמר מילתא תני לה בסתמא אע"ג דידיע ליה דההוא יחיד הוא. ואמרינן (עדיות פ"א מ"ג) חייב אדם לאמר בלשון רבו ואיכא דמתני מאן דמסתברא ליה תדא כי האי תנא וחדא כי האי תנא.

תרגום עברי

יז. ולא היה אחד מן הראשונים שכתב איזה דבר עד סוף ימיו של רבינו הקדוש (יא). וכן לא היו לומדים גם כן כלם בפה אחד ולשון אחד, אלא טעמיהם היו ידועים להם, וכלם דעה אחת היתה בהם ולא היה בלמודם מחלוקת, וידעו מה שהוא דברי הכל ומה שיש בו מחלוקת, ומה שהוא ליחיד ומה שהוא לרבים, ולא היו להם דברים מתוקנים ומשנה ידועה, שהכל שונין אותה בפה אחד ולשון אחד, אלא אותן הטעמים והשמועות שהיו יודעין, אף על פי שהחכמים כלן היו שוין בהם כל אחד ואחד שונה לתלמידיו באיזה תבור [ולשון] שירצה ובאיזה דרך שירצה. יש שאוחז דרך קצרה, כמו שאומרים אנו, "משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי". ואומרים אנו, "לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה". ויש ששנו כללות, ויש שפרטו, ויש שהרחיבו ופירשו דמויים [דוגמאות] ודמויי דמויים. וכל אחד ואחד מרבנותינו שנה כמו ששנה לו רבו, זה מקדים איזה דבר וזה מאחרו, זה מקצר לשונו, וזה מרחיבו. ויש גם כן מי שרבו יחיד שאמר דבר הוא שונה אותו סתם, אף על פי שידוע לו שזהו יחיד. ואמרנו, "חייב אתה לומר בלשון רבו". ויש שונה מה שמסתבר לו, אחת כתנא זה

יא. וכ"כ רס"ג שם שאחרי שפסקה הנבואה חששו שתשכח הקבלה, שמו בטחונם על הכתוב בספר ע"ש.

אגרת רב שרירא גאון

דפוס ראשון

ומשום הכי פרשי בגמרה הא מני ר' פלוני היא, ואמרינן מאן תנא להא דתנו רבנן וכו', כמאן כי האי תנא. ואמרינן בכמה דוכתי מי ששנה זו לא שנה זו. ומדקדקינן במתניתא במלתא ומלתא מינה ומוקמינן רישא בחר תנא וסופא בחד תנא. והנך מתנייתא כלהו מקריין ברייתא, בחר דתריין ר' ברייתא דילנא.

תרגום עברי

ואחת כתנא זה. ולפיכך מפרשים בגמרא, "זו כמי היא, ר' פלוני הוא". ואומרים אנו: "מי שנה לזה ששנו רבותנו וכו'?" כמי? כאותו תנא. ואומר התלמוד בכמה מקומות, "מי ששנה זו לא שנה זו". ומדקדקים במשנה בכל דבר ודבר ממנה, ומעמידים תחלתה בתנא אחד וסופה בתנא אחר. ואלו המשניות נקראות כולן ברייתות, אחר שסדר רבי משניות שלנו.

יח. והיו אומרים הראשונים ששלשה עשר פנים היו בין רבותינו במשנה, והיה רבי לומד כלן, כמו שגרסנו במסכת נדרים [מא, א]: רבי היה לומד שלשה עשר פנים בהלכה. לימד לר' חייא שבעה מהן. חלה רבי ונעקרו ממנו. החזיר ר' חייא שבעה לפניו, ואותן ששה האחרים הלכו להן. היה כובס אחד שהיה שומע אותן כשהיה [רבי] גורס, הלך ר' חייא ולמדם לפני הכובס, ובא ר' חייא והחזירם לפני רבי. וכשהיה רבי רואה לאותו כובס אמר לו: "אתה עשית אותי ואת חייא". ויש אומרים כך אמר לו: אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי.

יח. והיו אמרינן קמאי דתלת עשרה אנפי הויין ביני רבנן במתניתין והוה ר' גמיר כולהון כדגרסינן במסכת נדרים (מא, א), ר' הוה גמיר תלסר אפי הלכתא אגמריה לר' חייא שבע מניהו חלש ר' ואעקרו מיניה, אהדר ר' חייא שבע קמיה והנך שיך אחריני אזדו להו, הוה ההוא קצרא דהוה שמע להו כד הוה גריס אזל ר' חייא וגמרינהו קמי קצרא ואתא ר' חייא ואהדרינהו קמי ר'. וכד הוה חזי ר' לההוא קצרא אמר ליה אתה עשיתה אותי ואת חייא, ואיכא דאמרי הכי אמר ליה אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי.

יט. וכיון שראה רבי שיש כל כך שנויים במשניות רבותינו, אף על פי שטעמיהם עולים לדבר אחד, חשש שלא יצא ויבא הפסד מאותו דבר, הואיל וראה שמתמעט הלב ושמסתתם מעין החכמה ומסתלקת

יט. וכיון דחזא רבי דאיכא שנויא כולי האי בתנויי דרבנן, אע"ג דטעמיהו לחדא מילתא סלקין, חש דלא נפיש ואתי פסידא מינא דמלתא, הואיל וחזא דקא ממעט לבא וקא מסתם מעין החכמה

סעיף כ-כא

יג

דפוס ראשון

ומסתלקא תורה, כי ההיא דאמר ר' יוחנן בעירובין (נג, א) לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל, ואמרינן מאן ראשונים ר' עקיבא אחרונים ר' אלעזר בן שמוע.

תרגום עברי

התורה, כמו שאמר ר' יוחנן בעירובין [נג, א]: לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל. ואמרו, מי הם הראשונים, ר' עקיבא. ואחרונים, ר' אלעזר בן שמוע.

כ. ואחסנוהו לר' מן שמיא דהוה ליה תורה וגדולה, והוי כייפין ליה מכל אתריה כלהו שני, כי ההיא דאמרינן בגיטין (נט, א) אמר רבה בריה דרבא ואי תימא ר' הלל בריה דר' ואלס, מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

כ. והנחילוהו לרבי מן השמים שהיו לו תורה וגדולה. והיו כפופין לו מכל המקומות כל השנים, כמו שאמרו בגיטין [נט, א]: אמר רבה בנו של רבא, ויש אומרים ר' הלל בנו של רבי ואלס: מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

ושקטו רבנן ביומי דרבי מכל שמדא משום רחמנותא דאיכא בין אנטונינוס ורבי. ואסכים לתרוצי הלכתא כי היכי דלגרסי רבנן כלהו פה אחד ולשון אחד, ולא ליגרס כל חד וחד לישנא לנפשיה, משום דהנך ראשונים דקמי חרבן הבית לא אצטריכו להכי, הואיל ותורה שבעל פה הוא ולא אתמרו טעמיהו בדברים ידועים כגון תורה דכתיבא, אלא ידעי וגמרי טעמי בלבבהון וכל חד וחד מגמר להו ולתלמידיה כאדם המספר לחברו ומלמדו באיזה לשון שירצה.

ושקטו החכמים בימיו של רבי מכל שמד, משום האהבה שהיתה בין אנטונינוס ורבי, והסכים [רבי] לסדר ההלכה כדי שיהיו גורסים רבותינו כלם, פה אחד, ולשון אחד, ולא שיגרס כל אחד ואחד לשון לעצמו, כי אותם הראשונים שקודם חרבן הבית לא נצטרכו לכך, הואיל ותורה שבעל פה היא, ולא נאמרו טעמיה בדברים ידועים כמו תורה שבכתב, אלא ידעו ולמדו טעמיה בלבותיהם, וכל אחד ואחד מלמד אותם לתלמידיו כאדם המספר לחברו ומלמדו באיזה לשון שירצה.

כא. וכיון דמכנפין בלשכת הגזית ובכתי מדרשות הם מסודרין לאומרן מיד, וממשלתא אית להו בלא עקתא ובלא

כא. וכיון שמתאספין בלשכת הגזית ובכתי מדרשות הם מסודרין לאמרן מיד, וממשלה יש להם בלא מורא ובלא פחד,

אגרת רב שרירא גאון

דפוס ראשון

פחדא, ומן שמיא הוו מסייעין להון והוו כרידן להון טעמי תורה כהלכה למשה מסיני ולית בהו חלוף ולית בהו פלוגתא, כדאמרינן (סנהדרין פת, ב) א"ר יוסי בתחלה לא היה מחלוקת בישראל אלא ב"ד של שבעים ואחד היו יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של כ"ג אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של עשרים ושלושה יושבין בערי ישראל הוצרך הדבר לשאול וכו' [לה] כריתא, עד משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות.

תרגום עברי

ומן השמים היו מסייעים להם והיו ברורים להם טעמי התורה כהלכה למשה מסיני, ואין בהם חלוף ואין בהם מחלוקת, כמו שאומרים אנו: "אמר ר' יוסי, בתחלה לא היה מחלוקת בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד היו יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלושה, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה, ושאר בתי דינין של עשרים ושלושה יושבין בערי ישראל, הוצרך הדבר לשאול [שואלין מבית דין שבעירן, אם שמעו אמרו להן, ואם לאו באין לזה שסמוך לעירן, אם שמעו אמרו להן, ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית. אם שמעו אמרו להן, ואם לאו, באין לזה שעל פתח העזרה, ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי, אם שמעו אמרו להן, ואם לאו, אלו ואלו באין ללשכת הגזית, ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל, נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו אמרו להם, ואם לאו עומדין למנין, רבו המטמאים טמאו, רבו המטהרין טהרו]. משרבו תלמידי שמאי והלל, שלא שמשו כל צרכן, רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות."

כא* . ורבנן דבתר הכי דבימי הלל ורבן שמעון בנו, אכתי קא שקלי וטרו והוו קיימין פלוגתא דתנאי בהדי הדדי ולא

כא* . ורבנן דבתר הכי דבימי הלל ורבן שמעון בנו, אכתי קא שקלי וטרו והוו קיימין פלוגתא דתנאי בהדי הדדי ולא

דפוס ראשון

איפשר להו למיגרסינהו בפה אחד ולשון אחד.

וביזמוי דר' בנו של רשב"ג אסתייעא מילתיא ותרצינהו וכתבינהו, והווי מילי דמתני' כמשה מפי הגבורה אמרן וכאות וכמופת דמיין. ולא מליביה חברינהו, אלא הנהו מלי דהווי גרסי הנהו ראשונים דלקמיה. ומנא לן מדתנן (סנהדרין מ, א) מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים, ואמרי' בגמרא (מא, א) מסתברא דבן זכאי דעלמא דאי ס"ד רבן יוחנן בן זכאי, הכא קרי ליה בן זכאי והכא קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי, ומקשי' והתניא מעשה ובדק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים, ואסקינן אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה ואמר מלתא ואסתבר טעמיה לרביה וקבעיה בשמיה. דאלמא מן ההוא זמן דהלל ושמאי דתנו רבנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים תנייה רבי הכי במתניתין ולא מתנייה [שנייה].

ועוד מדתנן פרק כיצד מעברין את הערים (עירובין נג, א) ואמ' ר' איכא איניש דלשאיל להו לבני יהודה דדייקי לישנא מאברין תנן או מעברין תנן. דאלמא לרבי גופיה דתרצה למתניתין מספקא ליה היכי תנן ואמר מאן דתני מאברין לא משתבש, ומאן דתני מעברין לא משתבש, מאן דתני מאברין לא משתבש כגון אבר אבר, מאן דתני מעברין לא משתבש כגון אשה עוברת. שמעינן מינה דבלשון הזה הוא

תרגום עברי

עם זה ולא היה אפשר להם ללמדם בפה אחד ולשון אחד.

ובימיו של רבי בנו של רשב"ג עלה הדבר בידו וסדרם וכתבם, והיו דברי המשנה כן [אלו] משה מפי הגבורה אמרן, וכאות וכמופת הם דומים, ולא מלבו חברם, אלא אותם דברים שהיו גורסים אותם ראשונים שלפניו. ומנין לנו, ממה ששנו, "מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים". ואמרנו בגמרא: מסתבר שבן זכאי בעלמא [הוא], שאם יעלה על דעתך שרבן יוחנן בן זכאי [הוא], כאן קורא לו בן זכאי וכאן קורא לו רבן יוחנן בן זכאי ואנו מקשים: והרי שנינו, מעשה ובדק [רבן יוחנן] בן זכאי בעוקצי תאנים ואנו מעלים: אלא תלמיד היושב לפני רבו היה ואמר דבר ונסתבר טעמו לרבו וקבעו בשמו. הרי שמאותו זמן של הלל ושמאי מה ששנו רבותינו, מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים, שנאו רבי כך במשנה ולא שנהו.

ועוד [הוכחה] ממה ששנינו "כיצד מעברין את הערים", ואמר רבי, יש אדם שישאל להם לבני יהודה שמדייקים הלשון, מאברין שנינו או מעברין שנינו. הרי שרבי עצמו, שסדר המשנה, היה מסופק איך שנינו, ואמר מי ששונה מאברין אינו משתבש ומי ששונה מעברין אינו משתבש. [מי ששונה מאברין אינו משתבש, כגון אבר אבר, מי ששונה מעברין אינו משתבש, כגון אשה עוברת].

אגרת רב שרירא גאון

דפוס ראשון

אמורא [הוה אמרוה] קמיה דר' איכא דתני לה הכי ואיכא דתני לה הכי.

תרגום עברי

מכאן שמענו שבלשון הזה נאמר קודם לרבי יש ששנאה כך ויש ששנאה כך.

כב. ואף מסכייתא נמי הוּוּ מפסקאן מקמיה דרבי, מדקאמר ליה רבי מאיר לרבי נתן נימא ליה לרשב"ג פתח תני בעוקצין דלית ליה. ומעשה בר' יעקב בן קרשאי דאזל ויתיב להדי כוותא דעליתא דהוה יתיב בה רשב"ג גרס ותנא עוקצין גרס ותנא אמר רשב"ג אי איכא מאן דקא שאיל בעוקצין יהיב דעתיה וגמרא (הוריות יג, ב).

כב. ואף המסכתות גם כן היו [מופסקות ומחולקות] קודם לרבי. ממה שאמר לו רבי מאיר לרבי נתן נאמר לרשב"ג שיפתח וישנה במסכת עוקצין שאין לו. ומעשה בר' יעקב בן קרשאי שהלך וישב אצל חלוץ העליה שהיה יושב בה רשב"ג, גרס ושנה עוקצין, גרס ושנה. אמר רשב"ג, אם יש מי ששואל בעוקצין, נתן דעתו ולמדה.

כג. ואיכא דוכתא דאוסוף בהו ר' פרושי, כגון הא דתנן (שבת סו, ב) הבנים יוצאין בקשרים ובני מלכים בזוגים, הכי הוה מתני' מפומא דראשונים ואוסוף בה רבי ופריש בה, וכל אדם, אלא שדברו חכמים בהוה. לבד מן מלי דאתנין ביומיה וביומי דבתריה כדקאמרינן זו משנה ראשונה משנה אחרונה אמרו וכו' (עי' כתובות נז, א במשנה).

כג. ויש מקומות שהוסיף בהם רבי פירושם, כגון זה ששינינו: הבנים יוצאים בקשרים ובני מלכים בזוגים [פעמונים]. כך היתה המשנה מפי הראשונים, והוסיף עליה רבי ופירש בה וכל אדם, אלא שדברו חכמים בהוה. חוץ מן [מלבד זאת הם] הדברים שנשנו בימיו ובנימיהם שלאחריו, כאמרם: זו משנה ראשונה, משנה אחרונה אמרו וכו'.

וכן מסכת עדויות דאיתוקמא ביומא דאתוקם ר' אלעזר בן עזריה, דאמרינן (ברכות כח, א) אף עדויות בו ביום נשנית ושינינו כל בו ביום ביומא דאותבוה לר' אלעזר בן עזריה בישיבה. ותנא לן ר' בגוה בתר הכי מיליה דאתנו בימי אביו, כגון ר' יוסי אומר ששה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה וכו' (עדויות פ"ה

וכן מסכת עדויות שנשנית ביום שנתעלה ר' אלעזר בן עזריה, שאומרים אנו, אף עדויות בו ביום נשנית. ושינינו, כל בו ביום ביום שהושיבוהו לר' אלעזר בן עזריה בישיבה. ושנה לנו רבי בתוכה אחר כן דברים שנשנו בימי אביו, כגון, ר' יוסי אומר ששה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל וכו'. וכגון, אמר ר'

סעיף כד-כה

דפוס ראשון

י"ב), וכגון אמר ר' יהודה ח"ו שעקביא בן מהללאל נתגדה, בן מהללאל נתגדה שאין עזרה ננעלת בחכמה וביראת חטא על כל אדם בישראל כעקביא בן מהללאל. אבל מסכייתא אחרנייתא אע"ג דטעמיהון הוו תנו להו רבנן קמאי, ר' תרצינן להלכתא, אית מניהו דהוה תני להו בלשון הראשון ואית מניהו דהוה תני להו כדחזא.

תרגום עברי

יהודה ח"ו שעקביא בן מהללאל נתגדה, שאין עזרה ננעלת בחכמה וביראת חטא על כל אדם בישראל כעקביא בן מהללאל. אבל המסכתות האחרות אף על פי שטעמיהן היו שונין אותם רבותינו הראשונים, רבי סדר ההלכות, יש מהן ששנאן בלשון ראשון, ויש מהן ששנאן כמו שנראה לו.

כד. וסתם מתני' ר' מאיר ולא אמרן מלבנו, אלא ההיא אורחא דגמריה דר' מאיר הוה גמיר ר', ובאותו דרך דהוה מתני' ר' מאיר לתלמידיו, אותה גמרא אחז ר' וקבעה לאתנויי לכולי עלמא. ור' מאיר אחז דרך הגמרא שלו מר' עקיבה רבו, ור' עקיבא קבלה מרבנותיו הראשונים, דאמרינן (סנהדרין פו, א) אמר ר' יוחנן סתם מתני' ר' מאיר סתם תוספתא ר' נחמיה סתם ספרא ר' שמעון וכלהו אליבא דר' עקיבא.

כד. וסתם משנה ר' מאיר, ולא אמרן מלבנו, אלא אותה דרך שלמד רבי, של ר' מאיר היה לומד, ובאותה דרך שהיה ר' מאיר שונה לתלמידיו, אותו למוד אחז רבי וקבעו לשנותו לכל העולם. ור' מאיר אחז דרך למודו מר' עקיבא רבו, ור' עקיבא קבלה מרבנותיו הראשונים, שאומרים אנו, אמר ר' יוחנן סתם משנה ר' מאיר, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר' שמעון, וכולם על פי ר' עקיבא.

כה. והני ברייתא דתוספתא וספרא וספרי, הילין ברייתא כלהו הוו תנו להו רבנן קמאי, ואתו ר' יהודה ור' נחמיה ור' שמעון וליקוטינן כל חד מניהו דיליה. ספרא ר' יהודה תוספתא ר' נחמיה ספיר ר' שמעון ומתני' ר' מאיר. וכלהו אליבא דר' עקיבא כי כלם תלמידי ר' עקיבא הם.

כה. וברייתות אלו של תוספתא וספרא וספרי. כל הברייתות הללו היו שונים אותן רבותינו הראשונים, ובאו ר' יהודה ור' נחמיה ור' שמעון ולקטון, כל אחד מהם את שלו, ספרא ר' יהודה, תוספתא, ר' נחמיה, ספרי, ר' שמעון, ומשנה, ר' מאיר. וכלם על פי ר' עקיבא, כי כלם תלמידי ר' עקיבא הם.

אגרת רב שרירא גאון

דפוס ראשון

כו. אבל ברייתא אחרנייתא לא איכפת לן בהו, משום דהני מובחרין דרבנן הוו דלקטינהו וחברינהו, והנהו הוו תלמידי חשיבי של ר' עקיבא. וכך אמר ר' שמעון לתלמידיו (גיטין סז, א) בניי שנו מדותי שמדותי תרומות הם מתרומות מדותי של ר' עקיבא, והא אמרינן לבן של ראשונים כפתחו של אולם אחרונים כפתחו של היכל, וקא מפרשינן (עירובין נג, א) ראשונים זהו ר' עקיבא. וקא מפרשי רבנן (סנהדרין לח, ב) דאפילו אדם הראשון שמח בחכמתו של ר' עקיבא כשהראהו הקב"ה דור דור וחכמיו. וגם ר' דוסא בן הרכינס אמר לו לר' עקיבא אתה הוא עקיבה בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו ביבמות (טז, ב).

תרגום עברי

כו. אבל הברייתות האחרות אין אנו חוששין להן, משום שאותן בחירי רבותינו לקטון וחברון, והם היו תלמידיו של ר' עקיבא. וכך אמר ר' שמעון לתלמידיו, "בני, שנו מדותי, שמדותי תרומות מתרומות מדותי של ר' עקיבא". וכבר אמרו, "לבן של ראשונים כפתחו של אולם, אחרונים כפתחו של היכל". ופרשו, "ראשונים זהו ר' עקיבא". ומפרשים רבותינו, שאפילו אדם הראשון שמח בחכמתו של ר' עקיבא, כשהראהו הקב"ה דור דור וחכמיו. וגם ר' דוסא בן הרכינס אמר לו לר' עקיבא, "אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו" ביבמות [טז, ב].

כו. והגדול שבכל תלמידי ר' עקיבא ר' מאיר הוה, דאמרינן בעירובין (יג, ב) אמר ר' אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר' מאיר כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו לפי שלא עמדו חבריו על סוף דעתו, שהיה אומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומראה לו פנים. ומשום הכי הוה חביב ליה לר' עקיבא וסמכיה מינקותיה.

כו. והגדול שבכל תלמידי רבי עקיבא רבי מאיר היה, שאומרינן אנו בעירובין [יג, ב]: "אמר ר' אחא בר חנינא, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שאין בדורו של ר' מאיר כמותו. ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו, לפי שלא עמדו חבריו על סוף דעתו, שהיה אומר על טמא טהור, ועל טהור טמא, ומראה לו פנים. ומשום כך היה חביב לו לר' עקיבא וסמכו מבחרותו".

כח. ונקט ר' בהלכתא אחרא דר' מאיר

כח. ואתו רבי בהלכות, דרכו של ר'

סעיף כח

יט

דפוס ראשון

והיא הות ארחא דר' עקיבא, כיון דחזא ר' דארחא דר' מאיר קצרה וקרובה ללמד ודבריה מחוברים חבור יפה כל דבר ודבר עם מה שדומה לו, ומדוקדקין דבריו הרבה יותר מכלהו רבנן תנאי אחריני, ואין בהן שפת יתר וכל מילתא ומילתא מסקא לטעמא, בדלא אמיר בה מילי דטופיינא דלא צריכין, ולא מחסרא ולא מיתרא מדעם אלא בדוכתא מיעוטתא וארחא קייטא ובכלל כל מלה ומלה גדולות ונפלאות, ולא כל מאן דחכים ידע להון לחבורי הכי כדכתיב לאדם מערכי לב ומיי מענה לשון.

ואע"ג דכלהו רבנן שוין בטעמי, כיון דר' עקיבא היה רחב לב ור' מאיר תלמידיה נמי רחב לב, הוה שפירא תריצתהון ועדיפא מדכלהו תנאי אחריני. משום הכי לקטה ר' ואוסיף בה מאי דהות ביומיה ותרצה כדחזי. ופריש בה נמי כלהו תרפי ועקריי דפלוגתא דרבנן, דכיון דהוה מרבנן מרבוותא דפליגי, אי נמי דיחידים דפליגי ותנו מימריהו סתמא אי איכא אינש דשמע להון אתי למטעי. וכד מפרש הכי הוה מילתא מסתלק ספקא דתנן (עדיות פ"א מ"ו) אמר ר' יהודה למה הוזכרו דברי יחיד בין המרובים לבטלם, שאם יאמר אדם כך אומר לו מנין לך שמא יאמר להם מקובל אני כך, אומרין לו שמא כדברי איש פלוני שמעת.

תרגום עברי

מאיר, וזו היתה דרכו של ר' עקיבא, הואיל וראה רבי דרכו של ר' מאיר קצרה וקרובה ללמד, ודבריה מחוברים חבור יפה, כל דבר עם מה שדומה לו, ומדוקדקין דבריו הרבה יותר מכל רבותינו התנאים [האחרים], ואין בהם שפת יתר, וכל דבר [ודבר] מעלה בטעם, מבלי שנאמרו בו מלים שוטפות שאין בהן צורך, ואינו מחסר ואינו מיתר כלום, אלא במקומות מועטים ודרך קצרה, ובכלל כל מלה ומלה גדולות ונפלאות, ולא כל מי שחכם ידע לחברן כך, [כמו ש]כתוב: "לאדם מערכי לב ומיי מענה לשון".

ואף על פי שכל רבותינו שוים בטעמים, הואיל ור' עקיבא היה רחב לב ור' מאיר תלמידו גם כן רחב לב היה, שפיר סדרום וטוב משל כל התנאים האחרים. לפיכך לקטו רבי והוסיף בו מה שהיה בימיו וסדרו ראוי, ופרש בו גם כן כל התכנים והעקרים של מחלוקת רבותינו, הואיל ויש מרבותינו ששמעו מן הגדולים שהיו חולקים, או גם מיחידים שהיו חולקים ושנו דבריהם סתם, ואם יהיה אדם שישמעם יבא לטעות, וכשהוא מפרש שכך היה הדבר מסתלק הספק. ששנינו: אמר ר' יהודה, למה הוזכרו דברי יחיד בין המרובים, לבטלם. שאם יאמר אדם כך, אומר לו, מנין לך, שמא יאמר להם, מקובל אני כך אומרין לו, שמא כדברי איש פלוני שמעת.